

Анотації

Винник Н. М. Католический русско-народный союз в украинской историографии.

В статье анализируется комплекс литературы об украинской партии Галиции конца XIX — начала XX в. Католический русско-народный союз. Обобщен опыт украинских историков, прослежены основные направления в историографии по данной тематике.

Vynnyk N. M. The Catholic *rusko-narodnyy soyuz* (Russian people union) in the Ukrainian historiography.

The author of the article researches literature about the Ukrainian party of Galicia at the end of the 19th century and till the beginning of the 20th century The Catholic *rusko-narodnyy soyuz* (Russian people union) is analyzed. The experience of Ukrainian historians is generalized; the main trends in the modern historiography are exposed.

Л. П. Дузь

ОПЕРАЦІЯ “ВІСЛА”: У ПОШУКАХ ОБ’ЄКТИВНОГО ПОГЛЯДУ НА ПОДІЇ

У перші повоєнні роки, на фоні у цілому складної ситуації в Україні, події в її західному регіоні відзначилися винятковою напруженістю. До цього додавалася проблема українців у прикордонних районах Польщі. В українській історіографії доля українського населення Польщі описується по різному.

У радянські часи про події, пов’язані з “переселенням народів”, розповідалося у піднесеному тоні. Ось, наприклад, як про це розповідається у багатотомній “Історії Української РСР”: “Повоєнні революційні перетворення у сусідніх країнах східної Європи сприяли встановленню дружніх відносин Української РСР з ними, що обумовило часткове переміщення населення у західному регіоні республіки. За домовленістю між урядами СРСР і країн народної демократії в 1944–1946 рр. здійснено облік населення відповідних національностей, що було прикладом відносин нового типу між Радянським Союзом і державами, які ставали на шлях соціалістичного розвитку. Із західних областей УРСР у Польську Народну Республіку виїхало близько 800 тис. чоловік, переважно польської національності. Понад 40 тис. чехів та словаків виїхали до Чехословаччини.

Водночас значна кількість українців, які проживали в Польщі Чехословаччині та інших країнах, звернулися з проханням до Радянського уряду про дозвіл проживати на Україні. З Польщі та Чехословаччини переселилося, головним чином у західні та Закарпатську області УРСР, понад півмільйона українців. Такий взаємний облік населення, що відповідає принципам лєнінської національної політики, був здійснений у дусі братерства й дружби народів” [1].

У сучасному підручнику “Новітня історія України” для учнів 11-го класу маємо протилежну версію: “Нове розмежування кордонів супроводжувалося масовим насильством щодо мирного населення.

Із Галичини, Волині, Рівненщини в 1944–1946 рр. до Польщі переселилося майже мільйон чоловік польської національності. У ці ж роки з Польщі до України переїхало 520 тисяч українців. З метою недопущення можливих проявів “буржуазного націоналізму” значна частина українців з Польщі направлялась не до близьких їм західних, а до зрусифікованих південних та східних областей.

Польська влада, зі свого боку, вдавалася до жорстоких санкцій проти українців, які залишилися на її теренах і переселялись до України не бажали.

Найбільшою антиукраїнською акцією, здійсненою польськими властями, була проведена у квітні — травні 1947 р. операція “Вісла”. У ході її українці, що проживали у прикордонних з УРСР районах, були переселені на Захід і Північ Польщі їхнє майно конфісковане, а на кордоні з Радянською Україною утворено так звану “санітарну зону”.

Прикриваючись необхідністю ліквідації на цих територіях залишків формувань УПА, польське комуністичне керівництво виселило українців з традиційно обжитих ними земель та розселило фактично по всій Польщі.

З квітня по серпень 1947 р. було виселено зі своїх домівок та відправлено на Захід Польщі близько 150 тис. чоловік. Переїзд та розміщення українців на нових землях стали справжньою трагедією. Чимало людей померло від голоду та хвороб, на нових місцях українцям передавалися найгірші, напівзруйновані господарства та земля, яка вже два-три роки лежала перелогом.” [2]

Наведені уривки майже збігаються лише в оцінці кількості переселених в межі УРСР українців з Польщі. Але вже в поясненні характеру подій ми бачимо корінні відмінності. Здається, що повною нісенітницею було назвати переселення етносів проявом “братерства і дружби народів”, що відповідало “принципам ленінської національної політики”. В свою чергу не можна погодитись із тим, що це було брутальне насильство, як вказують сучасні автори. Очевидно переселення були зумовлені тією недовірою, що склалася в стосунках між поляками та українцями в умовах німецько-фашистської окупації внаслідок взаємного терору з боку УПА та Армії Крайової.

Відносно того, до яких регіонів відбувалося переселення українців із закордону, то тут, на нашу думку, близька до істини радянська версія: селити новоприбулих зручніше у звільнених колишніми господарями оселях, ніж у чистому полі.

Нарешті, якщо у радянських творах операція “Вісла” замовчується, то у сучасних виданнях вона займає значне місце.

Особливо великий інтерес до операції “Вісла” був проявлений у 2007 році, коли відзначалася шістдесятя річниця цих сумних подій. Про це свідчить низька теле- та радіопередач, круглих столів та наукових конференцій. Зокрема, наприкінці квітня 2007 року відбулася науково-практична конференція, присвячена шестидесятій річниці операції “Вісла”, у Тернопільській філії Європейського університету. Учасники обговорень цих сумних історичних подій акцентували увагу на жорстокості саме комуністичного режиму Польщі відносно українського населення Лемківщини.

Але чи у повній мірі відповідає новітній погляд об’єктивній картині подій? Для того, щоб наблизитись до істини, слід розглянути і позиції, що їх займають зарубіжні дослідники.

У Польщі проблемі, що нас цікавить, присвячено кілька праць, з яких виділимо книги А. Щенсяка і В. Шоти “Шлях у нікуди” та А. Бати “Бецади у вогні”. За архівними даними, що їх наводять А. Щенсяк і В. Шота, з Ряшівського та Люблінського воєводств на захід Польщі підлягало переселенню 140574 особи [3], що у цілому збігається з даними українських видань.

Стосовно причин депортації українців польські дослідники твердять, що вона була зумовлена потребою ліквідувати УПА.

Провина за трагедією місцевого українського населення цілком покладається на українських націоналістів. Артур Бата пише: “Драма лемків — це один з трагічних результатів розбурханої українським націоналізмом ненависті” [4]. З такою позицією багато у чому солідаризується і канадський дослідник українського походження Віктор Поліщук. У своїй праці “Гірка правда” він висловлює думку, що Лемківщина стає місцем трагедії внаслідок географічного становища — як територія, через яку з Радянської України на захід мала намір пробитися УПА [5].

Автор докладно висвітлює питання про підтримку місцевим українським населенням зусиль УПА, доводячи, що воно було мізерним. З понад 100-тисячного лемківського народу у той час було сформовано лише одну сотню “Смирного”. Але це не зупинило польську владу.

Як зазначалося, з точки зору сучасних українських авторів трагедія лемків полягала у тому, що їх переселяли у “найгірші, напівзруйновані господарства”, на землю, “яка вже два-три роки лежала перелогом”. Однак це природно, якщо згадати про те, що переселення польських селян на західні і північні території, приєднані до Польщі за умовами Потсдамських угод, відбувалося вже протягом 1945 — 1946 рр. Отже господарства, що дісталися українцям від колишніх хазяїв у 1947 р., не могли бути кращими. Викликає сумнів і твердження, що під час переселення “багато людей померло від голоду і хвороб”. Багато — це скільки?

А справжня трагедія між тим залишається поза увагою. Мова йде про концентраційний табір Явожно, де за часів німецько-фашистської окупації була філія табору смерті Освенцім. За свідченнями генерала Ігнаці Блюма, що були надруковані у журналі “Wojskowej Przegląd Historyczny” у 1959 р.: “Загалом у результаті дій операційної групи “Вісла” зліквідовано 1509 бандитів, що становило 75% стану банд з квітня 1947 р. Водночас зліквідовано всю цивільну мережу ОУН, знищивши таким чином соціальну і матеріальну базу банд УПА. До табору відокремлення вислано 2781 активного українського фашиста” [6].

У концтаборі Явожно були реально закатовані у 1947 — 1948 рр. українці. У списку загиблих, як повідомляла варшавська українська газета “Наше слово” (№№12 і 13 за 1990 р.), 144 чоловіки, 4 жінок, а також 15-літній хлопець.

Не витримує критики твердження сучасних авторів, що переселення українців у Польщі мало на меті створити “санітарну зону” між цією країною і Радянською Україною. І тут ми наближуємось до істини у визначенні причин позицій польського уряду в “українському питанні”. Знов звертаємось до праці Віктора Поліщука, який пише: “Дійсна причина переселення українців з Польщі на Україну, згодом тих, хто залишилися, на західні й північні терена Польщі, зводиться до того, що польська комуністична влада не досягла своєї мети переселенням українців на Україну і тому почала акцію депортації українців, розпорошення їх серед польського населення, що в наслідку дало б два результати: а) прискорило б асиміляцію українців; б) ліквідувало б етнічно однорідні лемківські території” [7].

Справедливість такої думки підтверджують і події останнього часу. Звертає на себе увагу інформація кінця минулого року: “11 грудня Головну управу Об’єднання українців у Польщі повідомлено, що з 1 січня повністю ліквідується україномовна телепередача “Теленовини”, які транслює телебачення TVP 3, це одинока передача в мові меншин на центральному польському телебаченні” [8].

Отже, можна зазначити, що влада у Польщі змінилася, але ставлення її до національних меншин залишилося відверто шовіністичним.

Таким чином, маємо зробити висновок, що у сучасних умовах об’єктивна позиція щодо операції “Вісла” неможлива. По-перше, це означало би для сучасної держаної влади України визнання провокаційної політики ОУН — УПА на землях Лемківщини та Підляшшя, яка спонукала польську владу у 1947 році на репресії проти українського населення. По-друге, це мало би привести до суттєвого погіршення стосунків між українською та польською владою, оскільки стає зрозумілим, що репресії проти українського населення у Польщі є не “злочинном комуністичного режиму”, а проявом традиційної асиміляторської політики. Нарешті, сучасна українська влада, в свою чергу, демонструє наміри створити мононаціональну спільноту на теренах України. Тому вона не має морального права звинувачувати сусідню державу у відповідному намірі. Об’єктивне тлумачення трагічних подій шестидесятирічної давнини відкладається на невизначений термін.

Джерела та література

1. Історія Української РСР: У восьми томах, десяти книгах. — Т. 8, кн. 1. — К.: Наукова думка, 1979. — С. 71.
2. Турченко Ф. Г., Панченко П. П., Тимченко С. М. Новітня історія України (1939 — 2001): Підручник для 11-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — Вид. 4-е. — К.: Генеза, 2001. — С. 79.
3. Szczensniak A., Szota W. Droga do nikad. — Warszawa, 1973. — С. 459.
4. Bata A. Bieszczady w ogniu. — Rzeszow, 1987. — С. 215.
5. Поліщук В. Гірка правда. — Донецьк: Донеччина, 1996. — С. 404.
6. Цит. за: Поліщук В. Вказ. тв. — С. 403.
7. Там же. — С. 401.
8. Слово Просвіти. — 2007. — 11-17 січня.

Анотації

Дузь Л. П. Операція “Висла”: в пошуках об’єктивного взгляда на события.

На основе изданий украинских и польских исследователей автор анализирует исторические события послевоенных лет, связанные с переселением украинцев в Польшу и делает вывод о невозможности дать более-менее объективную оценку данным событиям.

Duz L. P. “Visla” operation: searching the objective view on the event.

On the basis of the Ukrainian and Polish researchers’ publications the author analyzes the historical events of the post-war years, connected with the Ukrainian emigration in Poland and states that it is not possible to give more or less objective assessment to these events.

Г. О. Лебедева

ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНОРОСІЙСЬКИХ ПАРТІЙ ЕСЕРІВ І МЕНШОВИКІВ В УКРАЇНІ (1917–1920 РР.)

Під час Української революції 1917–1920 рр. в Україні активно діяла велика кількість політичних партій різних напрямів — від крайніх правих, буржуазних, до лівих, соціалістичних. Особливим було те, що тут діяли як суто українські національні, так і загальноросійські партії. Важлива роль у політичному житті тогочасної України належала партіям соціалістичної спрямованості.